

УДК 378.14

СЕРЕДОВИЩНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПОТРЕБИ ДО САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Ю. М. Вихляєв, Н. В. Кузьменко
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
vykh46@i.ua

У статті досліджено середовищно орієнтований підхід до виховання у студентів потреби до самостійних занять фізичними вправами як засіб актуалізації здорового способу життя молоді через включення їх в особистісно значущу діяльність функціонування поведінкових сеттінгів, що регламентують поведінку людини специфікою та умовами спортивних споруд, правилами видів спорту чи рухової активності, етикою взаємовідносин у даній групі спортсменів та аматорів. Розглянуті поведінкові сеттінги «Протасів яр» та «Більшовик» є прикладом зимового спортивно-оздоровчо-орієнтовного середовища, яке можна залучити для поліпшення навчального процесу з фізичного виховання, в якому активний педагогічний вплив на особистість студента на заняттях доповнюється спеціальними умовами системних формуючих впливів просторово-предметного і соціокультурного оточення, що виховують прояв спортивно-оздоровчих інтересів та потреб студентів до самостійних занять фізичними вправами.

Ключові слова: студенти, середовищно орієнтовний підхід, самостійні заняття, фізичні вправи, поведінкові сеттінги.

ENVIRONMENT-ORIENTED APPROACH TO THE EDUCATION OF THE STUDENTS NEEDS TO INDEPENDENTLY EXERCISE

Y. Vyhliaiev , N. Kuz'menko
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institutus», Kyiv, Ukraine
vykh46@i.ua

This article explores the environmental oriented approach to the education of the students need for independent exercise as a means of updating a healthy lifestyle of young people through their inclusion in personally meaningful activities behavioral functioning settinhiv governing human behavior specificity and Conditions sports facilities, rules, sports or motor activity , the ethics of relationships in this group of athletes and fans. The behavioral settinhy «Protasov Yar» and «Bolshevik» is an example of winter sports and health-oriented environment that can be raised to improve the learning process of physical education in which active pedagogical impact on the individual student in the classroom is supplemented by special conditions formative influence spatial system objective and sociocultural environment, raising a manifestation of sports and recreational interests and needs of students for independent exercise.

Keywords: students, environmental oriented approach, independent study, exercise, behavioral settinhy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фізичне виховання, будучи підсистемою цілісного навчального процесу, зорієнтоване на виконання соціального замовлення суспільства на підготовку фахівця, що здатний самостійно підтримувати високий рівень власного фізичного стану, здоров'я і, як наслідок, – плідно працювати за фахом [1, 7, 13, 14, 16-20]. Забезпечити вирішення цієї важливої соціальної проблеми можливо шляхом досягнення стратегічної мети фізичного виховання – формування потреби в самостійних заняттях фізичними вправами, як невід'ємного компоненту загальної культури особистос-

ті. Виховання у студентів потреби до самостійних занять фізичними вправами є одним із найважливіших завдань викладачів кафедр фізичного виховання [3, 5, 7, 10].

Серед новітніх технологій виховання у молоді потреби до самостійних занять певними видами рухової активності необхідно розглянути середовищно орієнтований підхід, тобто залучення або створення особливих спортивно-оздоровчих зон, або «сеттінгів» у вигляді спортивних майданчиків, басейнів, стадіонів тощо. При цьому особливе середовище, що створюється в цих спортивно-оздоровчих осередках, можна визначити як сукупність різних умов і можливостей фізичного та духовного формування і саморозвитку особистості, що містяться в просторово-предметному і соціальному оточенні студента [2, 4–6, 8, 12]. «Поведінкові сеттінги», що опосередковують поведінку людини в залежності від фізичного і соціального оточення, сприяють актуалізації фізкультурно-спортивних потреб молоді через «включення їх в особистісно значиму діяльність» [2, 4, 9, 11, 15].

На наш погляд, дослідження особливостей функціонування поведінкових сеттінгів і можливостей їх використання для самостійної роботи студентів фізичними вправами у позаурочні години, може значно активізувати процес залучення молоді до регулярних занять видами спорту або рухової активності.

Мета дослідження – дослідити різновиди спортивно-оздоровче орієнтовного середовища, зокрема зимової спрямованості, та визначити їх можливості у вихованні потреби студентів до самостійних занять фізичними вправами.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Під поведінковими спортивно-оздоровчими сеттінгами ми, насамперед, розуміємо особливі спортивно-оздоровчо-орієнтовані зони у вигляді спортивних майданчиків, басейнів, стадіонів тощо, що регламентують поведінку людини фізичним оточенням, правилами видів спорту чи рухової активності, етикою взаємовідносин у даній групі спортсменів і аматорів та іншими чинниками.

Головною обставиною привабливості спортивно орієнтованих поведінкових сеттінгів для студентів є добровільність, вибір рухової активності за власним інтересом, особливий мікроклімат спілкування і безпека відвідування подібних місць самостійних занять видами рухової активності. В той же час, додатковою обставиною популярності поведінкових сеттінгів є дуже поширена серед молоді «фронда», тобто заперечувальна поведінка на директивні методи управління, коли безпосередні заклики та вказівки студентам до занять фізичною культурою не спрацьовують. Натомість, поява особливого спортивно орієнтованого середовища, де дуже багато молоді, і яке принципово відрізняється як від адміністративно-управлінських закладів, так і від звичних місць відпочинку, притягує відвідувачів.

Ми дослідили у Києві декілька різновидів поведінкових сеттінгів зимової спортивної спрямованості. Це, насамперед, гірськолижний спорткомплекс «Протасів Яр» та каток у торгівельно-розважальному комплексі «Більшовик» (див. рис. 1), який за своїм місцем розташування дуже близько знаходиться до студентських гуртожитків НТУУ «КПІ». Усього в Києві діє понад 11 ковзанок, розташованих у різних районах міста. Серед них ковзанка в ТРЦ «Більшовик» вважається однією з найбільших, її площа становить 1800 квадратних метрів. Ковзанка «Більшовик» оснащена світловими і музичними нововведеннями. Вхід платний, у робочі дні з 9 години 30 хвилин до 17 години 30 хв. складає 45 гривень, від 20 до 24 години – 50 гривень, у вихідні і святкові – 60 гр. за 45 хвилин користування (для дітей – 30 гр.). У вартість квитка входить прокат ковзанів. Зі своїми ковзанами також можна прийти, але від цього ціна квитка не зміниться. Зрозуміло, що для пересічних студентів ціна відвідування доволі значна, щоб рекомендувати усім студентам цей центр для занять. Серед відносно дешевих потрібно відмітити ковзанку у ТРЦ «Караван» (від 10 до 40 гр.), льодову ковзанку ТЦ «Даринок» (від 20 до 35 гр.), ковзанку на Оболоні (від 20 до 50 гр.) та у «Блокбастері» (від 20 до 50 гр.), але найнижчі їх розцінки розраховані на дітей, а для дорослих ціна стартує на рівні 30 гривень, що також для студентів не дешево.

Тим не менш, проведене нами анкетування поцінувачів льоду у торгівельно-розважальному комплексі «Більшовик» дозволило визначити, що студенти склали 27 %, учні – 28 % відвідувачів, тобто більшість (55 %), є особами, які фактично живуть на кошти своїх батьків. Інші групи за соціальним положенням були такими: підприємці склали 3 %, домогосподарки – 4 %, службовці – 8 %, робітники – 25 % від загальної кількості відвідувачів. За статтю 54% користувачів сеттінга є жінки, 46 % – чоловіки. За віком відвідувачі розподілились наступним чином: до 25 років – 66 %, від 25 до 45 років – 34%.

За таким важливим показником як вид рухової активності або її відсутність респонденти розділились на дві групи: перша група (51 %), нічим не займаються з різних причин (немає часу, погане матеріальне становище, слабе здоров'я, старі травми, що заважають займатися), друга

група (49 %), займаються тим чи іншим видом рухової активності, причому з них 15 % займаються нерегулярно, а 85 % – регулярно, в основному 2-3 рази на тиждень. Серед причин обрання саме спорткомплексу «Більшовик» відвідувачі надали такі відповіді: цікаво, молодіжне оточення, є можливість познайомитися, особлива аура, музичні і світові ефекти, подобається, корисно, бажаю відновити здоров'я або привчити дітей до спорту тощо.

Рис 1. Графіки розподілу відвідувачів сеттінгу «Більшовик» за статтю, віком, соціальним положенням, руховою активністю, регулярністю занять

Гірськолижний спорткомплекс «Протасів Яр» розташований у центрі столиці України, працює з 1998 р., є базою олімпійської підготовки збірних команд України і місцем проведення змагань з гірсько-лижного спорту й сноубордингу. На сьогоднішній день на території комплексу «Протасів Яр» функціонують 4 траси різних рівнів складності: 275 м з перепадом висоти 60 м (для гірськолижників-початківців і сноубордистів); комбінована траса довжиною близько 500 м із перепадом висоти 60-80 м (для тих, хто вдосконалює навички катання на гірських лижах і сноуборді); 320 м з перепадом висоти 80 м (сертифікована Міжнародною федерацією гірськолижного спорту (FIS), для спортсменів і досвідчених аматорів); 150-метрова навчальна траса призначена для дитячих навчальних програм.

Крім цього, «Протасів яр» – навчальний і тренувальний центр для дитячих і юнацьких спортивних шкіл Києва, а також для всіх бажаючих долучитися до катання на гірських лижах і сноубордах. Проводяться тут і міські, обласні змагання з цих видів спорту. На території комплексу проходять також тематичні свята й корпоративні заходи (з катанням на лижах, сноубордах, саянях). У міжсезоння на території «Протасового яру» проводять тренування й змагання аматори екстремального виду спорту – зорбінгу.

Наведемо характеристики сеттінгу «Протасів яр» за наступними ознаками: 1) за спортивною спрямованістю – гірськолижний комплекс; 2) за цільовим призначенням – комерційний, розважальний; 3) за ознакою власності – приватний; 4) за ознакою доступу – вільний; 5) за управлінням і організацією – адміністративне; 6) за вартістю відвідування – комбіновано-платний, тоб-

то одноразова плата за вхід, користування підйомниками, інвентарем і всі види послуг – платні, але можливий піший підйом і спуск на власних лижах, що безкоштовно.

Розцінки за користування доволі демократичні, зокрема одноразовий вхід до комплексу коштує від 10 до 20 гривень в залежності від сезону, годин відвідування і дня тижня, одноразове користування підйомниками – від 5,50 до 15 гривень (також в залежності від сезону, годин відвідування і дня тижня), що вже не всім студентам по кишені, але враховуючи можливий безкоштовний піший підйом, користування лижним спуском можливе і для таких відвідувачів. Разове користування гірськолижним інвентарем набагато дорожче – до 140 гривень за комплект, але, як правило, аматори, а тим більше постійні відвідувачі, мають свій інвентар, який хоча і дорого коштує, зате слугує декілька років.

Проведене нами анкетування (див. рис. 2), дозволило визначити, що 34 % користувачів сеттінга є жінки, 66 % – чоловіки. За віком відвідувачі розподілились наступним чином: до 25 років – 44 %, від 25 до 45 років – 46 %, старше 45 років (до 60 років) – 10 %. За соціальним положенням: учні – 5 %, студенти – 43 %, службовці – 25 %, підприємці – 21 %, пенсіонери – 6 %.

За таким важливим показником як вид рухової активності або її відсутності респонденти розділились на дві групи: перша група (43 %), – нічим не займається з різних причин (немає часу, погане матеріальне становище, слабке здоров'я, старі травми, що заважають займатися), друга група (57 %), займаються тим чи іншим видом рухової активності, причому з них 30 % займаються нерегулярно, а 70% – регулярно, в основному 2-3 рази на тиждень. Серед причин обрання саме спорткомплексу «Протасів яр» відвідувачі надали такі відповіді: цікаво, подобається, корисно, боротьба з гіпокінезією, ради здоров'я дитини тощо.

Порівняльний аналіз обох сеттінгів показав, що за віком відвідувачі катку «Більшовик» значно молодше від користувачів гірськолижного спорткомплексу «Протасів яр», що можна пояснити наступними причинами: 1) катання на ковзанах надає дуже великі навантаження на гомілковостопний суглоб, зв'язки стопи та м'язи гомілки, які у дитячому та юнацькому віці по причині еластичності зв'язок та м'язів відносно легко витримує людина, а вже у більш дорослому та зрілому віці ці навантаження дуже важко переносити, тоді як на лижних спусках фізичні навантаження відносно більш м'які, а стопа і гомілковий суглоб у спеціальному взутті зафіксовані і не отримують таких бічних навантажень на зв'язки, що утримують стопу на ковзанах; 2) батьки більш охоче дозволяють своїм дітям відвідувати каток, так як він більш безпечний з погляду на безпеку знаходження (добре охороняємо закриті приміщення у густонаселених кварталах міста, наявність комфорту, менша вірогідність травм, за потребою швидка медична допомога), тоді як «Протасів яр» розташований на великій пересічній місцевості, на лісових схилах, де дуже легко загубитись, а охоронці не в змозі держати під контролем усіх відвідувачів. Також велика швидкість спуску частини аматорів загрожує новачкам, які легко можуть наразитись на зіткнення або невправно гальмують чи виконують повороти. В той же час більш зрілих за віком відвідувачів приваблює дика природа, можливість одержати порцію адреналіну під час спуску, спогади і можливість немов би повернутись у молодість, свіже повітря, і все ценедалеко від центру міста; 3) молодь більш приваблюють комфортні умови, наявність музичних і світлових нововведень, наявність кафе, розваг, кінозалів, магазинів, що сконцентровані у ТРЦ «Більшовик» у безпосередній близькості до їх житла.

За руховою активністю та регулярністю занять відвідувачі ТРЦ «Більшовик» також переважають аматорів спорткомплексу «Протасів яр», що можна пояснити їх більш молодшим віком, але з погляду на фізіологічні потреби людини рухова активність більше половини відвідувачів обох сеттінгів (а вони є найбільш свідомою і активною частиною населення), є недостатньою.

Опитування студентів НТУУ «КПІ» показало, що більшість з них (91 %), навіть не чули про спортивний гірськолижний спорткомплекс «Протасів яр», 5 % знали про його існування, але не знали де він знаходиться. Проведений нами похід з метою ознайомлення студентів з гірськолижним спорткомплексом залишив вагомий вплив на їх сприймання і емоції – 12 % з тих, що прийняли участь у цьому поході вихідного дня, стали відвідувачами спорткомплексу, ще 9 % стали відвідувати його епізодично. Серед деяких негативних для студентів НТУУ «КПІ» причин, що впливають на відвідування сеттінгу «Протасів яр» можна назвати віддаленість від університету, що потребує часу на проїзд та нестача коштів, але ті позитивні емоції, заряд адреналіну та бадьористі на весь тиждень, фізичне навантаження на свіжому повітрі, що одержують відвідувачі, значно перевершують втрати часу і матеріальні затрати.

Такі можливості проведення вільного часу в умовах додатково створеної інфраструктури розглянутих нами сеттінгів «Протасів яр» та «Більшовик» дозволяють запустити механізми внутрішньої активності студента в його взаємодії з середовищем, що стимулює саморозвиток і самовираження особистості. Знаходження шляхів використання спортивно-оздоровчих сеттінгів

для підвищення ефективності самостійних занять студентів фізичними вправами буде досліджено у подальшій нашій роботі.

Рис 2. Графіки розподілу відвідувачів сеттінгу «Протасів яр» за статтю, віком, соціальним положенням, руховою активністю, регулярністю занять

ВИСНОВКИ

1. Розглянуті нами поведінкові сеттінги «Протасів яр» та «Більшовик» є прикладом зимового спортивно-оздоровче-орієнтовного середовища, яке можна залучити для поліпшення навчального процесу з фізичного виховання, в якому активний педагогічний вплив на особистість студента на заняттях доповнюється спеціальними умовами системних формуючих впливів просторово-предметного і соціокультурного оточення, що виховують прояв спортивно-оздоровчих інтересів та потреб студентів до самостійних занять фізичними вправами.

2. Проведене дослідження дозволяє нам розглядати середовищно орієнтовний підхід до формування потреби до самостійних занять фізичними вправами як актуалізацію здорового способу життя молоді через включення їх в особистісно значиму діяльність функціонування поведінкових сеттінгів, що регламентують поведінку людини фізичним оточенням (спортивний майданчик, зал тощо), правилами видів спорту чи рухової активності, етикою взаємовідносин у даній групі спортсменів та аматорів і який має наступні переваги: добровільність, можливість вибору виду спорту, мотиваційна привабливість, молодіжна аура, музичний супровід, безпечність, бажана безкоштовність або незначна плата за відвідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеология физической культуры и спорта: [метод. рекоменд.] / Сост. : Завьялова О.Б. – Красноярск, 2009. – 20 с.
2. Ананьев В. А. Введение в психологию здоровья : учеб. пособие / В. А. Ананьев. – СПб. : Изд-во БПА, 1998. – 248 с.
3. Асмолов А. Г. Образование в России: от культуры полезности – к культуре достоинства / А. Г. Асмолов // Воспитание школьников. – 2000. – № 5. – С. 5–12.

4. Белых С. И. Структура концепции личностно ориентированного физического воспитания студентов университета / С. И. Белых // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 3. – С. 3–9.
5. Белих С. І. Особистісно орієнтоване фізичне виховання студентів університетів / С. І. Белих. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 253 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтовний підхід : теоретико-методичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. – 278 с.
7. Булатова М. М. Современные физкультурно-оздоровительные технологии в физическом воспитании / М. М. Булатова, Ю. А. Усачев // Теория и методика физического воспитания. – 2005. – № 2. – С. 342.
8. Васіна Т. Л. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання / Т. Л. Васіна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2008. – № 58. – Т. 1. – С. 77–79.
9. Виленский В. К. Социально-психологические детерминанты формирования здорового образа жизни / В. К. Виленский // Теория и практика физической культуры. – 1994. – № 9. – С. 9–15.
10. Вихляев Ю. М. Організаційно-методичне забезпечення секційної форми навчального процесу з фізичного виховання: Навч.-метод. посіб. / Ю. М. Вихляев. – Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2012 – 81 с.
11. Вихляев Ю. М. Середовищно орієнтований підхід до самостійних занять видами рухової активності / Ю. М. Вихляев // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 18. – Т. 1. – С. 47-51.
12. Дзюба З. Г. Особистісно-орієнтовані системи і технології у фізичному вихованні студентів вищої школи / З. Г. Дзюба, Л. К. Кожевникова // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2007. – Вип. 44. – Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – С. 335–338.
13. Козин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека / Э. М. Козин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – М. : Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
14. Кривошеева Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. Л. Кривошеева. – Луганськ, 2001. – 20 с.
15. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. літ-ра, 2010. – 248 с.
16. Сериков С. Г. Здоровьесберегающее образование : паритет здоровья и образованности учащихся : монография / С. Г. Сериков. – Челябинск : ЧГНОЦ УрО РАО, 2002. – 226 с.
17. Юдин Б. Г. Здоровье : факт, норма, ценность / Б. Г. Юдин // Мир психологии. – 2000. – № 1. – С. 54–68.
18. Biddle, S. (1995) Exercise and psychosocial health Research Quarterly for Exercise and Sport, 292–297.
19. Jensen, B. (1996) Two paradigms in health education. Denmark.
20. Pateman, B. (2003) Healthier students, better learners. Educational Leadership: J. of the Assoc. for supervision and curriculum Development. Alexandria, Vol. 61, № 4, 70–73.

REFERENCES

1. Akmeologija fizicheskoj kul'tury i sporta : metodicheskie rekomendacii. (2009) Sostavitel' : Zav'jalova O.B. Krasnojarsk.
2. Anan'ev, V. A. (1998) Vvedenie v psihologiju zdorov'ja : uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg : Izdatel'stvo BPA.
3. Asmolov, A. G. (2000) Obrazovanie v Rossii : ot kul'turi poleznosti – k kul'ture dostoinstva. Vospitanie shkol'nikov, 5, 5-12.
4. Belyh, S. I. (2013) Struktura koncepcii lichnostno orijentirovannogo fizicheskogo vospitaniya studentov universiteta. Fizicheskoe vospitanie studentov, 3, 3–9.
5. Bjelyh, S. I. (2013) Osobystisno orijentovane fizychnye vyhovannja studentiv universytetiv. Navchal'nyj posibnyk. Donec'k : DonNU.
6. Beh, I. D. (2003) Vyhovannja osobystosti. Osobystisno orijentovnyj pidhid : teoretyko-metodychni zasady. Kyi'v : Lybid', Kn. 1.
7. Bulatova, M. M., Usachev, Ju. A. (2005) Sovremennye fizkul'turno-ozdorovitel'nye tehnologii v fizicheskom vospitanii. Teorija i metodika fizicheskogo vospitaniya, 2, 342.
8. Vasina, T. L. (2008) Paradygma osobystisno-orijentovanogo navchannja. Visnyk Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu, Chernigiv, 58, T.1., 77–79.

9. Vilenskij, V. K. (1994) Social'no-psihologicheskie determinanty formirovanija zdorovogo obraza zhizni. Teorija i praktika fizicheskoj kul'tury, 9, 9–15.
10. Vyhlijajev, Ju. M. (2012) Organizacijno-metodychne zabezpechennja sekcijnoi' formy navchal'no-go procesu z fizychnogo vyhovannja. Navchal'no-metodychnyj posibnyk. Vinnycja : FOP Rogal's'ka.
11. Vyhlijajev, Ju. M. (2014) Seredovyshhno orijentovanyj pidhid do samostijnyh zanjat' vydamy ruhovoi' aktyvnosti. Fizychna kul'tura, sport ta zdorov'ja nacii' : zbirnyk naukovyh prac'. Vinnyc'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet im. Myhajla Kocjubyns'kogo. Vinnycja : TOV «Planer», 18, Tom 1, 47–51.
12. Dzjuba, Z. G., Kozhevnykova, L. K. (2007) Osobystisno-orijentovani systemy i tehnologii' u fizychnomu vyhovanni studentiv vyshhoi' shkoly. Visnyk Chernigivs'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu. Serija : Pedagogichni nauky. Fizyчне vyhovannja ta sport. Chernigiv, 44, 335–338.
13. Kozin, Je. M., Blinova, N. G., Litvinova, N. A. (2000) Osnovy individual'nogo zdorov'ja cheloveka. Moskva : Gumanitarnyj izdatel'skij centr VLADOS.
14. Kryvoshejeva, G. L. (2001) Formuvannja kul'tury zdorov'ja studentiv universytetu : avtoreferat dysertacii' na zdobuttja naukovogo stupenja kandydata pedagogichnyh nauk : spec. 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoi' osvity». Lugans'k.
15. Krucevyh T. Ju., Bezverhnja, G. V. (2010) Rekreativna fizychna kul'tura riznyh grup naselennja : navchal'nyj posibnyk. Kyi'v : Olimpijs'ka literatura.
16. Serikov, S. G. (2002) Zdorov'esberegajushhee obrazovanie : paritet zdorov'ja i obrazovannosti uchashhysja : monografija. Cheljabinsk : ChGNOC UrO RAO.
17. Judin, B. G. (2000) Zdorov'e : fakt, norma, cennost'. Mir psihologii, 1, 54–68.
18. Biddle, S. (1995) Exercise and psychosocial health Research Quarterly for Exercise and Sport, 292–297.
19. Jensen, B. (1996) Two paradigms in health education. Denmark.
20. Pateman, B. (2003) Healthier students, better learners. Educational Leadership : J. of the Assoc. for supervision and curriculum Development, Alexandria, Vol. 61, 4, 70–73.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2014 р.